

ERDÉLY NÉPEI.

AZ »ERDÉLY« NÉPRAJZI MELLÉKLETE.

AZ E. K. E. NÉPRAJZI BIZOTTSÁGÁNAK ÉS OSZTÁLYÁNAK ÉRTESÍTŐJE.

1900.

III. ÉVFOLYAM. I. SZÁM.

Ethnographia—Ethnologia.

Irta: dr. gróf Kuun Géza.

U tudományág, ha a néprajzot s az összehasonlító néprajz adatait s eredményeit a maguk egészében kritikailag, mint külön tudományt tárgyaljuk, a természet-tudománynak inductív módszere szerint, mely tudomány mindazt magában foglalja, mi a népszellem lényeges megnyilatkozásához tartozik nyelvben, hitben, a jog terén, az énekben és költészetben, az eredeti formaérzékben, szokásokban és erkölcsökben. De ha beérnök azzal, hogy az ethnológiát az ethnographiától elkülvitvén, utóbbi alatt valamely nép szokásainak kritikailag leírását értenők, az ilyen ethnographia több okból se az »új« jelzőre, se a tudomány elnevezésre igényt nem tarthatna, mert hiszen a tudományos vizsgálat a kritikai módszert s az egymáshoz tartozó adatoknak, tényeknek egy oly mennyiségét szükségesli, mely elég arra, hogy valamely természeti tünet, vagy az erkölcsi élet valamely tünete megérthető, tehát megmagyarázható legyen. Az »új« elnevezésre pedig azért nem tarthat igényt, mert a népekről való mesék, mesés eredetek, mesészerű néprajzi vázlatok, az ó-kor iróinál is nagy számmal fordulnak elő, s a középkori utazók s földrajzírók műveiben is bővelkednek, s bár a kritika igényeinek semmiképen meg nem felelnek, e meséknek legtöbbször reális magva van s a mese mintegy az igazságon élődik. Az irodalomtörténetíró tudja, melyik íróról mit kelljen tartani, ki a szavahihetőbb, megbízhatóbb, ki a megbízhatatlan, s ezen fokozat szerint becsüli az illetőknél fennmaradt tudósítások értékét. Fájdalom! epen a legmegbízhatóbb ó-kori írók közül néhánynak munkája csakis töredékesen maradt fenn, mások könyveiben előforduló szemelvényekben. Herodot megmondja, hogy mit hallott másoktól, s mit látott saját szemével,

s rendesen jól látott, de azért magyarázatai elég gyakran fogyatékosak vagy túlmerészek. Az idegen népek szokásainak leírásánál a régi írókat az illető népek iránt viseltető megvetésük, kicsinylésük is nem egyszer tévedésbe ejtette, s a népies ethika színvonalát a lehetőleg leszállítván, a néző szempontjának helytelen volta miatt, az illető adatok elég gyakran jelentéktelenné, értelmetlenné vagy nevetségesekké válnak. Ehhez még hozzájárul a régi íróknak az a szemléleti sajátsága, mely szerint az adatokat, tényeket a környezettől elkülönítve tekintették, fejlődésük folyamatát nem keresték, egymáshoz való tartozásuk iránt nem érdeklődtek, a fejlődésnek más hasonló fokán álló népek szokásait tekinteten kívül hagyták és ha mégis összehasonlították, saját népükre voltak tekintettel, s az egyedüli célzat, a mely az összehasonlításnál őket vezette, felsőbbségük kitüntetése volt. Barbárnak a rómaiától a nem római, a görögötől a nem görög tartott, s ugyan így volt az egyiptomiaknál, a kik Herodot szerint mindenkit annak neveztek, a ki nem beszélt nyelvüket (II. 158), és az idegen eredetű (*allogenes*) elnevezéssel mindig kicsinylés járt együtt, mintha vele azt fejezték volna ki: nem a mi nyelvünkön beszél, tehát nem olyan, mint mi, illetőleg kevesebb nálunknál, vad erkölcsű, miveletlen. Az a thrák eredetű nép, mely Tomi területén lakott, a Feketetenger partján, szintén úgy tett, mint a római s hellén s a nagymiveltségű Ovidot csak azért tartotta barbárnak, mert nyelvét nem beszélt s ez okon a thrák faj ethnikus előnyeiben nem részesült, mint a hogy ezt a római mivelt társaság nem kis meglepetésére maga a költő e szavakban panaszolja el: *barbarus hic ego sum, quia non intelligor ulli* (Trist. 5, 10). A héber is a *gojim* és *sür* szókkal az idegen népeket, mint olyanokat jelzi, a kik nem emelkedtek az egyistenimádás magaslatáig s az ilyenekben nemcsak barbárokat látott, hanem ellenségeit is. Más nyelvet beszél,

Déglás István rajza.

A NAGY-SELYKI SZÉGYEN OSZLOP.

tökéletlen, idegen, ellenség, ez a sorrend, s az ilyen felfogás mellett nem kell csodálkozni azon, ha a régi írók nem sokat bajlódtak az egyes népek ethnikus egyéniségével, hanem őket bizonyos gyűjtőnevek alá foglalva, szo-

kásaikat s erkölceiket is rakásra hányták, mint a hogy ezt a hellén és római írók műveiben a skytha elnevezés alatt szereplő felesszámú népekről való tudósításokban látjuk; ilyen gyűjtőnév a szármata is és még több. Ez a körülmény nem kis zavart okoz. s egy másik körülmény ehhez hozzájárul a zavar nevelésére, az t. i., hogy egy és ugyanazon népről különböző nevek alatt történik említés s hogy a népnév helyett elég gyakran valamelyik ismeretlen vagy legalább is kevésbé ismert törzsnév szerepel. Az idegen népek iránt viseltető kiesnylés, sőt gyűlölet, a régi írókat nem egyszer oly néprajzi leírásokra ragadja, melyek hihetlenségekkel, túlzásokkal teljesek; de az ilyen leírás még egy más forrásból is eredhet, u. m. a csodálatos iránt való előszeretetéből s a csodában való hiedelméből az ó- és középkor íróinak, s ered igen sokszor a két forrás összekeveredéséből és még ezzel sincsen kimerítve a források száma. A Ramajánában szó van Ramának a majmokkal folytatott harczáról, s ezen majmok alatt a szerző India benszülött népeit érti; a neurokat, mint Herodotnál olvassuk, régi hazájukból a kígyók üldözték el. Az elbeszélés majd törpének, majd óriásnak tünteti fel az ellenséget, így a Gath

TARCSA.

Kalotaszegi leányok.

Irta: Gyarmathy Zsigáné.

De most nemcsak a festői szép öltözéköket mutatom be, hanem valami jellemzőt is elmondok ezekről a délczeg, csinos, mindég tiszta leányokról.

Egy francia író, Henry Detoushe, tavaly eljött Magyarországot látni és Budapesten kijelentette, hogy csalódott: hiszen az csak egy kisebb Páris!

Mire Emich Gusztáv azt mondta: nézze hát meg Debreczent és Kalotaszegét: olyat nem lát Párisban.

És jött a francia és mint sok más nem francia, a legszorgosabb munka időben, mikor a népnek egyéb dolga is van, minthogy ünneplőbe öltözve mutogassa a deli természetét, a ragyogó tájviseletét. Hanem azért csak feltették a lányok gyöngyös pártájukat és ünneplő gunyájokban léptek az udvarra.

Nagyon tetszett a francziának a ragyogó szép csoport; lelkesülten nézegette minden oldalról őket és dicsérte nagyon. Eközben eszébe jutott, hogy most már álljanak ki keccsel a fényképező előtt: karukat emeljék fejük fölé, mint a balerinák, karcsu derekukat hátra hajtva föl oldalt dőljenek: így ni. Meg is mutatta.

— Hát mit csinál ez a bolond idegen? — kér-

deztették a lányok és belenevettek a kézbevalóba. A világért meg nem mondtam volna nekik, hogy tőlük kívánja ezt a bolondságot, csak annyit kérdeztem: — Hát ti nem tudátok úgy tenni? — Nem vagyunk mi komédiások, hogy bolondot csináljunk magunkból!

Igy hát ez a kérdés levétetett a napirendről; — azaz oda módosult, hogy hát játszanak „Kapusdit”; a kaputtartó leányok kecsessége így érvényesülhet a francia képén.

A délczeg, pompás termetű Sári Kata, énekes Tamás Katával tartja a kaput, úgy mint igaziban szokták mikor énekelve bujnak át a kapun B.-Hunyad serdülő leányai. A szelid szemű csinos kis Tamás Erzsi és többi társai kissé megdöbbenve nézik a „kaput”, a francziának tetszik e kiállás és lelkesülten mondja: — Tánczolva veszem le őket mozgó fényképül, csak jöjjenek ki a kapu elé, mert ott sokkal előnyösebb a világitás.

— Hogy az utcán tánczoljunk? Na azt már nem cselekszi közlünk egy is! Elég ha hétköznapi ünneplőbe öltöztünk, s míg a többi izzad a mezőn, mi itt hiábavalóskodunk!

Nem, nem megyünk az utcára akármit is ígér a francia, nem vagyunk mi cigányok, sem medvetánczoltatók! —

És megrázták vállukat mind egyszerre úgy, hogy habzó fehér ingujjaik rezgése megcsillámlott a zöld bokrok között; s önérzetesen felvetett fejkön úgy ragyogott a fehér gyöngyös párta, mint a királyi korona.

városából való óriás Góliát a filiszteusok közül, és számosan mások; a törpékkal a darúk folytatták háborút, s megszállták vetéseiket. Más törpékről is van szó, kiket ugor szomszédaik *lel-eknek* (törpe) neveztek. Mindezekben az elbeszélés a természet átlagos méreteit vagy túlságosan megnagyítja, vagy ellenkezőleg mód nélkül megkicsinyíti. Az androphagok a régi írók szerint emberhússal táplálkoztak, ilyenről nemcsak Herodot, de Aristoteles is tud. Az arimaspi-*kat* Herodot oly népnek mondja, mely azáltal tűnik ki, hogy a hozzájuk tartozóknak csak egy szeme van, s nevüket is ez okon kapták volna, mert *arima* egyet és *spu* szemet jelent. Az északi népekről az *argipae-k** Herodot tudósítása szerint következőket mesélnek: „s a tarfejüek felett magas, megközelíthetlen hegyek emelkednek, a melyeket senki meg nem hághat, ezek az emberek azt állítják (de én nekik el nem hiszem, mondja Herodot), hogy a hegyeken kecskelábú emberek élnének, s a hegységen túl lakók hat hónapig aludnának (ezt már épen nem hiszem el teszi hozzá Herodot). L a IV. k. 25-dik fejezetét. A khinai hagyomány a Khotan, Aksu és Lob-nor

Kalotaszegi leányok.

TAMÁS KATA.

közi lapályon egy oly népfajról tud, a melynek egyik typologiai jellege a lóalaku fő lett volna. Mindezekben már több van tulásnál, mert bennük nemcsak a méretek s arányok hyperbolikus kifejezését látjuk, hanem képtelenségeket is. Mindazonáltal ezen képtelenségek is

* Tomaszek V. ezeket turkoknak mondja s nem ok nélkül, még pedig az uigurok őseinek.

— Faji büszkeségben szép, nagyon szép vagy így Kalotaszeg leánya!

* * *

A második esetből is kitűnik a kalotaszegi leány jelleme. Egy levél következtében áthivattam a szomszéd leányt, Tamás Katát és szóltam:

— Kata lányom, az a budapesti úr, tudod, akinek tavasz félt a masinájába nótáztál . . .

— Tudom, Vikár Béla nagysás ur.

— Az levelet küldött; azt kérdi, nem lenne-hajlandóságod Budapestre menni, hogy ott egy szép palotába eldalold azokat a kalotaszegi nótákat, melyekkel Kolozsvárt olyan szép sikert arattál?

Tamás Kata szép fekete szemének szelid tekintetével rám nézett. Hát aztán tanácsolja-e istálom? . . . Na akkor kérem az írást, hogy mutassam meg! édes apámnak.

És a míg Tamás Kata az írást mutatja, én hadd mutassam be magát Tamás Katát.

Itt született, itt lakik ami tőszomszédunkba. Csak egy vékony deszka kerítés, egy sor orgona-bokor választ el egymástól. Kis ablakuk világa, tűzhelyük fénye átszillan a bokrok között s estéinkint arany virágokat hint a rózsa-ágyra.

Több évvel ezelőtt figyelmessé lettem valami sajátos gyermek-gügyögésre: olyan volt az, mintha madár csicsergéssel kis gyermek-nevetés párosult volna: beczéztető énekbe nyuló beszéd; aztán a gügyögtető

beszéd apránként dalba olvadt. Átnéztem a kerítésnyíláson; egy parányi, feketeszemű leányka játszadozott a küszöbön és dalolt. Egy nagyon szép barna menyecske ott állott a háta mögött és nagyon bánatosan nézett daloló kis leányára. De a kicsi Kata akkor még nem értette az édes anyja bánatát és vigan csicsergett tovább mint egy kis pacsirta a zöld vetésben. És ez így ment nap, nap után; az orgona bokrokat már iöbbször borították virágzó türtök és az üde gyermek-csicsergésből édesen csengő fülemüle dal lett.

— De ugyan, hogy nem fogja már be a száját, iszen ide s tova eladó leány lesz — mondogatták a szomszédok, s hozzátették — még ha csak magának fúná; de áthallszik az urakhoz is!

Pedig a kis Kata egészen magának dalolt, akár csak a madár és dala egyre szomorubb lett, néha egészen zokogásba fult.

— Ugyan mi baja van a kicsi Katának?

— Nagy baja van a boldogtalannak: megtébolyodott az édes anyja, rég szomorkodik az ura miatt — mintha más asszony urának is nem lett volna szeretője! De, uram Isten, hogy is tud az a leány dudolni, mikor az édes anyja olyan állapottal van.

Ettől kezdve nagy figyelemmel kísértem mik történnek túl az orgonafákon?

A szegény tébolyodott asszonyt nem érdekelte a világon semmi, csak néha a leánya dalára látszott figyelni; ilyenkor elborult sötét szemét egy pillanatra

elég gyakran bizonyos okokra vezethetők vissza; az egyik ilyen okról: a gyűlöletről és kicsinylésről már szoltam, a másik ok az etymologiai mythusképzés, mely a népképzeletben még ma is munkás, s az ó-kori mythológiának egyik kiváló gyarapítója volt; megint másik a jelzők szerepe a klasszikus nyelvekben, de másutt is, a jelzők nem váltak még pusztá melléknevekké, hanem bizonyos tekintetben külön étellel bírtak, továbbá a történetnek a mythossal való összekegyedése, végül a hasonlatok iránt való érzék, mely az értelemfejlődésnek s a művelődés folyamatának oly fontos tényezője volt. Így hasonlították a halhoz a tenger felől érkezett művelődést, s vált maga a hal istenné vagy félistenné vagy valamely államalapító bölcs fejedelemmé, mint az assyr-babyloniai mythológiában s a philisteusoknak *Dagon*-ra vonatkozó mythusában. Ilyen módon a képtelenség is jelölül szolgálhat az elme kezdetleges eszméleteinek. Nem egy ethnographiai tény öltött mythosi ruhát ez okok valamelyikének vagy több ilyen közreműködő ok miatt, így p. o. az amazonokról való mythusban a való magy az ó-kori népek egyikénél, másikánál létezett polyandria, illetőleg gynokratia volt.

Az ethnographia tehát megvolt az ó-kor-

futófény élnéket, de aztán eltűnt a fény s nagyon sötét lett a hajdan viruló arcz. Nem szolt soha, nem akart enni és felöltözni. A leánya etette, öltöztette és beszélt hozzá szerető, gyöngéd hangon. Ha leánya távozott mellőle, rögtön kezdte a ruháját tépni és a mi vászonnemű a kezébe akadt, mind felbontotta eredeti szálaira.

— Édes anyám, ne tegye azt, látja neheztelnek érte. No, öltözzünk fel gyorsan, míg haza nem jön édes apám. Ugy sietett felöltözni, nehogy megharagudjanak a szegény asszonyra.

Egyszer vízért futott a csorgóra; az örült asszony, egy szeggel felhasogatta a varottas párnákat és a tollat szelnek eresztette az udvaron. Mint egy fehér felhő kavargott a levegőben pihéje a tollnak, aztán leszállt az orgona-bokorra, fehérvirágnak; de maradt bőségesen az udvarokon is. Mikor Kata meglátta, felsikoltott:

— Jaj istenem, ha meglátja édes apám, be nagy haragba lesz szegény!

És lázas sietséggel kezdte összesöpörgetni a tollakat, hogy meg ne haragudjanak az édes anyjára.

Sorvadni kezdett szegény asszony és olyan gyenge lett, hogy már járkálni sem volt ereje; ágyba került és egy falatot sem akart enni; gyöngéd erőszakkal rakosgatta szájába az ételt Kata. Ugy feküdt szótlan, mozdatlanságban, mint egy halott: semmi szükségletét nem jelezte soha és a leánya tisztázta, füröztette, mint a kis gyermeket, aztán leült az ágya mellé és dalolt neki, mint a bölcsőbelinek szokás. Hosszu téli estékor, mikor

ban is, de nem mint tudomány és nem is mostani kellékeivel bírván és nem is a jelenlegi igényeknek megfelelően, más okból vette eredetét, mint a mostani, nem is az embertani ismeretek gyarapítására törekedett, a vizsgáló elme gazdagítására, hanem igen sokszor csupán csak a képzelet mulattatására, másszor némely gyakorlati czélok elérésére, így a nemes-érezet, drágaköveket keresők s a kereskedők megfélemlítésére, mint felesszámú bányászme-sében az aranyt őrző sárkányok stb. Az ilyen-szerű ethnographiai elbeszélés hatása is egészen más a hallgatóra vagy az olvasóra, mint a jelenkori néprajzi előadásé, mert míg az előbbeni a népeknek egymás iránt való ellenszen-vét gerjeszti s ébren tartja, addig utóbbi azokat egymáshoz közelebb hozza, a hasonlóságokat kiemeli, a párhuzamos fejlődésre, egymásra gyakorolt befolyásokra való reámutatás által az egymás iránt viseltető rokonszenvet ébreszti, s ez által a helyes politikának is egyik jelenté-keny tényezőjévé válik.

Az ó-kori néprajz a jon logographiával egy színvonalon állott, de míg a történelírás Herodottal kezdetét vette, s pragmateiáját nagyban és egészben Polybius kezdeményezi, a modern értelemben vett néprajznak egész a legutóbbi

fonóban mulatott a többi. ott ült akkor is és szerető szívének gyöngéd föllángolásával beszélt hozzá.

— Tiszta szívemből ápolom édes anyám, csak itt ne hagyjon: legyen mellettem, hogy halljam a szuszogását. —

És ilyenkor megered a könnye s zokogását dallal enyhítette és a dal nagyon szívrehatón csengett a bokrok között.

Két hosszú évig feküdt így a szegény tébolyodott asszony és a leánya mindvégig csak azt kívánta, hogy bár maradna itt mellette mindég, hogy hallja szuszogását.

Ekkor már az utcza részvéte is a Kata felé hajlott és később is úgy találta, hogy a jó Isten azért fordította hozzá a jó és szép legény szívét, mivel olyan tiszta szívvel gondozta a szegény édes anyját

.....
Az idén kora tavasszal, nagy jajveszélés között, áthallzott a Kata csengő zokogása.

Mi történt Tamáséknál?

A Kata apját összeroncsolta a vonat, úgy hozták haza eszméletlenül és a doktorok azt mondták, reggelt sem ér. Kinos szenvedések között vergődött pár hóig és Kata épen olyan odaadással ápolta, mint az édes anyját. Az életerős férfi felgyógyult és ezentúl az ének vigan csattogott odaát, boldogság csendült az úde hangból.

Ekkor történt — épen orgona nyilláskor, egy szép májusi napon — hogy jött Vikár Béla ujszerkezetű Edison fonográfjával, melybe kalotaszegi nóták kellene a kolozsvári matinéra.

időig kellett várnia, a míg végre valahára felvirágozhatott.

Az ethnologia az általános emberinek méltánylására terjed, s ezen főjellemvonásánál mondhatjuk, fogalmi meghatározásánál fogva, az ó-kornak azon felfogásával merőben ellentézik, mely az idegen népeket lehetőleg elkülöníti, s a mivelődésnek lehetőleg legalantibb színvonalára helyezi; a saját faj iránti elfogultság az általános emberinek méltánylását merőben kizárta. Igaz, az ó-kori írók a gyűjtőnevek alatt különböző népeket egyesítettek, de ezzel egy lépést sem tettek az ethnologiai sajátos feladatai megoldására, mert az egyesítés, ha nem épen önkényes volt, geographiai tekintetek számbavételével történt, s nem a különböző ethnikus csoportok tudományos osztályozásának alapján, mert ha az

KALOTASZEGI LEÁNYOK.

illető író csak annyit mond: skytha nyelv vagy skytha szokások, teljesen tájékozatlanoknak maradunk az így megjelelt nyelv vagy szokások hova tartozása iránt. Bizony nagyon fogyatékos volna az a néprajzi múzeum, melyben a kiállított tárgyakról a szemlélő nem tudhatná, hogy honnan valók s hova tartoznak, s nem kevésbé ki nem elégíthetne az a régészeti múzeum, melyben a leletek minden útbaigazító megjelelés nélkül vegyesen állítatnának ki. Épen így áll a dolog a skytha nyelvvel és a skytha szokások felemlítésével, s az ezekben mégis rejlő becses anyagot csak is a tudományos vizsgálat értékesíti. Ethnologia se az ó-korban, se a középkorban nem volt, pedig anélkül a néprajz fogyatékos, mert a jellemzetes csakis az összehasonlítás által lesz megállapítható, de nem is

— Meg lesz, van nekem egy dalos madaram — ott az orgona-bokrok között — majd énekel az.

A szobából a konyhába szivárgott ez a beszéd, onnan tüstént a szomszédba, a szomszédból ismét vissza.

— Jaj, instálom, Tamás Kata bizony nem fog dudolni a pesti urnak, ú maga mondá.

Vikár megdöbbenve nézett rám.

— Szóliátok csak át Tamás Katát; de tüstént jöjjön azt izenem. — Jött tüstént, délczeg növésének kellemes rátartóságával, s míg valaki megszólíthatta volna, elibe mentem:

— Na, Kata lányom; te kicsi korod óta mindég nótáztál nekünk, még akkor is, mikor nem épen volt nótához való kedvünk; de te azért csak daloltál reggeltől estvig, s nekem hallgatnom kellett akár kívántam, akár nem. Most én kívánom, hogy énekelj, tehát állj csak oda gyorsan és fujjad!

És Tamás Kata minden szabadkozás nélkül, nyugodt egyszerűséggel állt a fonográf mellé és rázendítette a kalotaszegi nótát. Vikár Béla lelkesült:

Hej! be jó lenne magát ezt a csinos, délczeg leányt, bevinni az előadásra: vajjon nem lehetne e rávenni?

Szót tettem. Aztán pár nap mulva ott állt a paraszt leány festői öltözkéiben a diszterem emelvényén egy nagy fényes közönség előtt, a felviharzó s mindig megújuló tapsok között nyugodtan csattogott tovább, mint egy fülemile. Aztán egyszerű, természetes bájjal fogadta

a gratulációkat, melyekkel különösen az egyetem ifjúsága éppen nem fakarkodott.

— De hát ugyan honnan veszi az a parasztlány ezt a nagy intelligenciát? — kérdezte egy előkelő úr.

— Nem veszi, mivelhogy ezt a portékát nem lehet megvásárolni. Vele született faji jellege az.

És Tamás Kata visszajött a levéllel.

— Na, hát, Kata mész e?

— Elmegyek instálom, csak azt kötöm ki, hogy utánam ne jöjjön senki. Ur parasztlányt ne kísérjen soha! Elvisz engem a gőzös magamra is. De még van egy baj. A muszulynak, ránczos gyolcs fersingnek egy hosszú »kutuja« kell, annak nem szabad rücsköödni!

— Nem bizony, Kata, meg is lesz a »kutuja.«

— A pártának pedig kerek kutuja kell, annak nagyon kényes a gyöngye.

— Nagyon kényes. Jól teszed, Kata, ha óvod a fehérgyöngy havát!

— De még van egy baj!

— Na?

Irja meg instálom Vikár nagysás urnak, hogy az indóházhoz a feleségével jöjjön utánam, mert ha ezt meg nem ígéri, egy tapodtat sem mozdulok hazulról!

lehetett, eltekintve a fennemlített okoktól már azért sem, mert az ethnologia az ethnographiának oly széles alapját igényli. a mivel az elmúlt korszakok nem rendelkeztek, s a milyent csak a legújabb kor kutatói a legtágabb látókörben alapítottak meg körültekintő, részletes vizsgálataikban.

f

A szamosújvári Rubens-kép.

Irta: **Temesváry János dr.**

A szamosújvári főúri örménytemplom kereszt-kápolnájának oltárát I. Ferencz király adományából egy, Krisztusnak a keresztifáról levételét ábrázoló kép díszíti, melyet míg a nagy tömeg általánosan a nagyhirű flamand festő, Rubens művének tekint, addig egyesek, azon körülményből kiindulva, hogy nevezett nagy mester hasonló tárgyú és kétségen kívül eredeti festménye az antverpeni székesegyház kereszthajójában látható, a nélkül, hogy a szamosújvári említett oltárképet a kritika szigorú bonczoló kése alá vennék, egyszerűen a nagynevű festőtől elvitatják s legfőlebb az ő műve másolatának, vagy — miként ez a rajnamenti Ober-Wesel község templomának oltárképével is történt — csak egyik tanítványa művének tekintik.

Mínt hogy a szóban forgó szamosújvári Rubens-képről irodalmunkban alig jelent meg valami megbízható adat s az is csak a kép ajándékozásának adomásterü körülményeire vonatkozik, de más részről, mivel évek hosszú során a külföldön folytatott tanulmányaim és Ausztria, Francia-, Olasz-, Német-, Angolország, Hollandia és különösen a Rubens-képekben fölötté gazdag Belgium képtárainak termeiben végzett kutatásaim s vizsgálódásaim folytán eddig teljesen ismeretlen adatok birtokába jutottam, e sorokban megkísértem határozottabban nyilatkozhatni a felől, vajjon a szamosújvári oltárképet Rubens eredeti művének, vagy másolatnak, avagy egyszerűen csak Rubens iskolájához tartozó műnek kell tekintenünk.

A szamosújvári oltárképet azon egyszerű okból, mert Rubens hasonló tárgyú képe az antverpeni székesegyházban függ, Rubenstől, a flamand művészet legnagyobb képviselőjétől elvitatni nem lehet.

Ha alaposan végig lapozzuk ugyanis a művészet-történelem és az ecset leghíresebb kezelőinek életét behatóan tárgyaló művek lapjait s ha az egyes művészek alkotásait szorosabb figyelmünkre méltatjuk, nem egy ízben találkozunk azzal a meglepő jelenséggel, hogy nemcsak a másodrangu festők, hanem a festészet legkimagaslóbb gigászai és elsőrendű csillagai is, míg mások műveit alig, vagy teljeséggel nem, addig önmaguk alkotásait ismételtelen utánozzák, ismétlik; azaz, míg magukat mások műveivel szemben le nem alacsonyítják, addig egyes saját műveiket újból és újból át-

dolgozva, újabb és újabb megvilágításba helyezik; az egy ízben már megalkotott műven és annak csoportosításán bővítenek, vagy egyes részleteket elhagynak, hogy bámulatos művészetüket és színező tehetségüket annál inkább ragyogtassák. Ez önisméltésekben azonban legtöbb esetben csak a tárgy a régi, de a kivétel az előbbtől teljesen elütő. Innen magyarázható meg az a körülmény, hogy Murillo, a spanyol nagy mester, nem átalotta Szűz Mária szeplőtlen fogantatását harmincz festményben megörökíteni, az olasz festészet legragyogóbb csillaga, Raffael, a mai napig is páratlanul álló Madonnáinak egész seregét veté esetjével a vázonra.

Ép e jelenséggel találkozunk a mi Rubensünknél is, kinek, ha a reánk maradt ezernél több festményét azok tárgya szerint csoportosítjuk, meglepő eredményre jutunk. Nem szólva ugyanis az első és második nejét, Brant Izabellát és Fourment Ionát, nemkülönböztetve Albert és Miklós fiait több műben megörökítő családi festményeiről, Rubens önmagát feltűnő gyakran ismételte, másolta. Így például, hogy Rubensnek csak legismertebb önisméltéseire szorítkozzam, Rubens a győzelem istennője által megkoszorozott ifjú hős alakját nemcsak a drezdai képtárban függő festményében örökítette meg, hanem ezt cselekvé a nagy művész a bécsi, kassei és müncheni képtárakban látható hasonló tárgyú műveiben is. Bátyjának, Fülöpnek, képével nemcsak a müncheni pinakothekában, hanem a florenzi Pitti-gyűjteményben is találkozunk. Szent Kristóf alakját nemcsak az antverpeni székesegyház »Krisztusnak a kereszttről való levétele« című nagy festményének szárnyképén, hanem a müncheni képtárban is látjuk. »Andromeda megmentése« című képe nemcsak a szentpétervári Eremitage nevű czári képtárban, hanem a berlini muzeumban is ki van állítva. A holt Krisztus megsiratását, a régi nevesebb festők e kedvelt tárgyát, Rubens is két képen örökítette meg, melyek közül egyik a bécsi udvari muzeumban, a másik, nagyobb alaku pedig az antverpeni képtárban szemlélhető. Meleager és Atalante mythologikus képnek két, Rubens ecsetje alól kikerült példánya függ a híres müncheni képtárban. Mária mennybemenetelet Rubens, a nagy mester, öt festményen, melyek a brüsseli, bécsi udvari, bécsi Lichtenstein-féle, müncheni muzeumokban és az antverpeni székesegyház főoltárán láthatók, örökítette meg. »Krisztus a keresztifán« című festménye továbbá az antverpeni, párisi Louvre és müncheni muzeumokban függ. »A napkeleti bölcsek imádása« cím alatt ugyancsak Rubens kezétől három festmény ismeretes, melyek a madridi és antverpeni muzeumok és a mechelni szent János templom tulajdonai. Végül a híres és fölötté érdekes »Venus kertje« című festménynek két példányát ismerjük, egyiket a drezdai, másikat a madridi képtárból.

Ugyan már e futólagosan felhozott adatok is Rubenst, a nagy mestert, mint saját műveinek ismételt utánzóját kétségtelen világításba helyezik, de még meglepőbb eredményre jutunk, ha épen a szamosújvári oltárképen is megörökített s így bennünket legközelebről érintő tárgynál, Krisztus holttestének a kereszttről levételétől maradunk és vizsgálódunk.

A szentesített *Tabernaklóp.*

KRISZTUS LEVÉTELE A KERESZTFÁRÓL.

Rubens e drámai jelenetet, melyet még Rómába Daniele da Volterrának a S. Trinita de' monti című templomban elhelyezett festményének hatása alatt kedvelt meg, valamennyi más tárgynál több ízben ismételte. De beszéljenek az adatok! Rubens Krisztusnak a keresztről levételét tárgyaló eredeti festményével találkozunk:

1. az *antverpeni* székesegyház kereszthajójában függő, általam már ismételten említett s a helyszínén több ízben megbámult festményben; 2. a *szentpétervári* Eremitage nevű csári képtárban látható műben; 3. a franciaországi *Lille* város muzeumában függő képen; 4. a franciaországi *Arras* város székesegyházának oltárképén; 5. ugyancsak az *Arras* városi ker. szent János templomában függő oltárképén; 6. az *antverpeni* képtárban; 7. a franciaországi *Valenciennes* város muzeumában levő képen és végül 8. ha az alábbiak alapján elfogadjuk, a *szamosújvári* kérdéses oltárképben. Mindezen festmények azonban nem egymásnak másolatai, hanem miként ez Rembrandt-, Murillo-, Raffael- és más elsőrangú festőknél is szokásos jelenség, hasonló tárgynak újabb feldolgozásai.

Rubens tehát nemcsak önmagát ismételte, hanem mi több, épen tárgyunkat, Krisztusnak a keresztről való levételét örökítette meg a legszámosabb festményben és épen ezért azon körülmény, hogy Rubens hasonló tárgy festményével az antverpeni székesegyházban találkozunk, korántsem kielégítő ok arra, hogy a szamosújvári oltárképet tőle elvítassuk, ha egyébként a festmény kompozíciója, csoportosítása, a színezés pompája, az egyes alakok megörökítése a szemlélőt az ellenkezőről meg nem győzik.

A szamosújvári oltárkép e tekintetekben sem hagy semmi kétséget fenn a felől, hogy e mű is Rubens eredeti remek alkotása. Képünk ugyanis nem szolgál utánzása és másolata Rubens fentebb említett hasonló tárgy festményeinek, hanem hatalmas kompozíciójában, az ecset remek kezelésében, és az egyes alakok hatalmas, erőtől duzzadó elevenségében Rubens erős ecsetére vall, akár a szenvedélyes mozdulatú, izmos férfiak, akár a teltidomú és érzéki szépségű nők alakjait tekintjük.

Képünk legjobban hasonlít Rubensnek az antverpeni székesegyházban függő nagyobb és ugyanottan a képtárban elhelyezett kisebb méretű festményeihez; nagyságra nézve az előbbinél valamivel kisebb, az utóbbinál azonban jóval nagyobb. Miként e festményeken is Jézusnak a keresztfáról aláereszkedő holttestemét az isteni anyán, Márián, kívül az üdvözítő kedvelt tanítványa, szent János, Szent Péter, arimateai József, Mária Magdolna, Mária Szalome alakjai veszik körül, úgy oltárképünk főalakjai is ezek, de Nikodemus alakját egy harmadik szent nő, valószínűleg Mária, a két Zebedeus anyja, helyettesíti és egy mellék-személy, segédkező szolga helyett képünkön kettővel találkozunk.

Az egységes kompozíció és csoportosítás mellett azonban képünkön szembetűnő eltérésekre is bukkanunk, melyek még inkább meggyőznek bennünket arról, hogy itt Rubens egy új alkotásával és nem szolgál utánzattal van dolgunk. Míg ugyanis Rubens antverpeni

hasonlótárgyú festményein Mária, a szűz anya, az alábocsátkozó Jézus holttestéhez siet és, nehogy drága egyszülöttjének teste az azt alábocsátók kezeiből kiesészen a földre hulljon, mintegy segédkezni óhajt, addig képünkön Mária a nagy csapástól megtört anya szívrepesztő fájdalmát tünteti föl, ki kétségbeesésében kővé dermedve távolabb ugyan, de elég közel áll ahhoz, hogy megtört szemével egyetlen fiának a haláltusában eltorzult vonásait mindvégig figyelemmel kísérje. Az isteni anya mellett látjuk továbbá Mária Szalomét, az ifjabb Jakab apostol és József anyját, ki azonban e megrázó drámai jelenetnek nemcsak, miként ezt az antverpeni festményeken látjuk, egyszerű, térdén álló szemlélője, hanem könyvelt s a drága halottól elfordult arczát kendőjébe takarva az istenanya fájdalmában őszintén osztozni is látszik. Ugyancsak Mária mellett áll az életesebb harmadik Mária, Jézus tisztelője is, ki rémült arczsal siet az Üdvözítő holttestéhez, hogy annak alábocsátásában segédkezzék. Az antverpeni hasonló tárgy festményeken e női alak helyén álló Nikodemusnak egészen más szerep jut ép úgy, mint a mellette létrán álló arimateai Józsefnek, az előkelő tanácsosnak, kit Rubens képünkön is gazdag keleti s drágakövekkel ékített ruházatban tüntet föl és a többi jelenlevőtől turbános főveggel különböztet meg s ki az Üdvözítő holttestét vállai alatt átölelve tényleg segédkezik is. A keresztfá felső részén továbbá egy férfiút, kit hajzatánál fogva legnagyobb valószínűséggel szent Péternek kell tartanunk, látunk erejének teljes megfeszítésével közreműködni. Ezen alak szerepe is képünkön igen jellemzetesen Rubens kezére vall. Miként az antverpeni példányokon, úgy e festményünkön is e férfiú fogai közé szorítva tartja a holttest alá terített fehér lepel végét, nehogy, míg azt esetleg kezeivel tartaná, a drága halott kiesesszen. Ez óvatosság képünkön annál inkább meg van okadatolva, mert festményünkön a keresztfá felső részén csak is e férfúra nehezedik Jézus holtteste alábocsátásának nem könnyű szerepe. A kereszt aljánál segédkező szent János a halott alsó végtagjait tartja, a bal láb fejét pedig a festménynek az isteni Üdvözítőn és anyján kívül legkimagaslóbb alakja, Mária Magdolna, öntözi könnyeivel és tartja átkarolva.

Ha eltekintenénk is festményünknek kompozíció, csoportosítás, színezés és fényhatás tekintetében az antverpeni hasonló tárgy festményekkel nem egy pontban találkozó hasonlatosságától, a legutóbb említett Mária Magdolna alakja már egyedül elegendő érvt szolgáltatna, hogy a szamosújvári oltárképet Rubens eredeti festményének tekintjük. Rubensnek ugyanis évtizedeken át alig került ki vallásos vagy mythologiai tárgy festmény alól, melyen egy fehér, áttetsző testbőrű, teltidomú, aranyárga, sima haju, érzéki szépségű fiatal női alak, Rubens szépségideálja, ne szerepelne. Ez alak a vallásos tárgy képeken, így Krisztusnak e keresztről levételét ábrázoló képein, tehát oltárképünkön is, legtöbbször mint Mária Magdolna, a bűnei fölött siránkozó szent nő, szerepel; de ily szerep jut neki a bécsi udvari és az antverpeni képtárakban függő »Krisztus megsiratása« című festményeken is. Mint Mária Magdolnát látjuk továbbá e szőke szépséget a kassai muzeumban levő »Mária mint

a bűnösök oltalma“ című képen. Mária Magdolna ő a müncheni képtár birtokában levő „Krisztus és a bűnösök“ neve alatt ismeretes festményen is, s mint e bűnei fölött bánkodó női szent látható az antverpeni és a párizsi muzeumok tulajdonában levő „Krisztus a keresztfán“ című képeken. De ugyancsak Rubens, a nagy mester, mythologiai tárgyú képein szőke szépségünknek e bűnbánó szent alakjával szemben homlok-egyenest ellenkező szerepkört is juttat, a mennyiben a szentpétervári Esemitage nevű képtár egyik képén ez alakkal mint *Andromeda*-val, a bécsi Lichtensteinféle képtárban függő egy másik képen mint *Kekrops lednyá*-val, a berlini muzeum egy másik, ugyancsak Rubenstől eredő »Neptun és Amphitrite“ című képén mint *Nymphá*-val a Medici Mária Franciaországba érkezését ábrázoló s a párizsi Louvre tulajdonát képező nagy festményen pedig mint tengeri *hableány*-nyal, a bécsi muzeumban függő Rubens egyik, „Venus áldozata“ című festményén mint *Venus*, a szerelem istennőjének egyik *kisérőjé*-vel, sőt hogy annál nevetségesebb legyen az ellentét, a bécsi Lichtensteinféle képtár egyik Rubens-képén Mária Magdolnákkal mint a tükör előtt szépségében gyönyörködő teljesen meztelen *Venus*-sal találkozzunk.

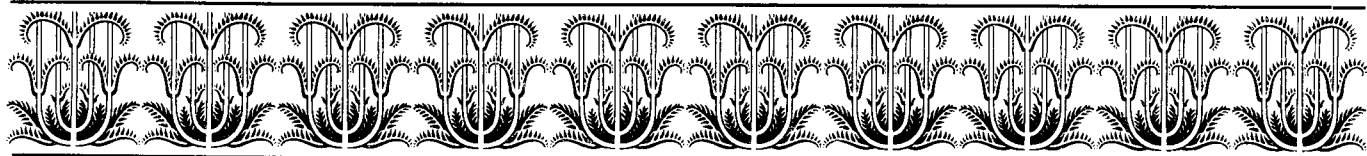
Ha semmi más érvünk nem lenne arra nézve, hogy oltárképünk Rubens eredeti művének tekinthessük, már azon körülmény, hogy ezen szőke női szépség, melyet képünkön a nagy mester mint Mária Magdolnát oly páratlan finomsággal mutat be, hogy annak bársonypuha bőrén keresztül is szemlélhető ereiben a vért mintegy lázasan lüktetni látjuk, elegendő lenne arra, hogy képünket legkisebb habozás nélkül a nagy mester eredeti művének tekintsük annyival is inkább, mert épen e vezéralak képünkön, mely valószínűleg Rubens későbbi éveiből ered, mint az antverpeni, még nagyobb tökélyvel van kidolgozva, mint azon festményen, mely

miatt oly sokan a Rubensféle eredetet minden nyomós ok nélkül oltárképünkötől elvitatni szeretnék. Ezen egy könnyező, remek női alak elegendő arra, hogy annak páratlan vonásait a szemléelő egy látásra már örök emlékezetébe vésse.

A mi oltárképünkön a fényhatást illeti, Rubens itt is remekelt. Képünkön ugyanis, mely egy éjjel lejátszódó drámai jelenetet akar emlékünkre vésni, minden fény kútforrása a kereszten elvérzett istenfiának holtteste. Ez világítja meg intenzív erővel a körülállókat s világítja be a sötét éjt, ezzel is mintegy felhívja figyelmünket a csodás eseményre. E mesteri fogás, melylyel Rubens többi hasonlótárgyú festményein ép úgy találkozzunk, mint a kölni szent Péter templomában szintén tőle eredő „Szent Péter felfeszítése“ című képen, oltárképünknek ugyancsak Rubenstől való eredete mellett tanuskodik.

Mínt hogy tehát Krisztusnak a keresztről való levételét ábrázoló festmény Rubenstől nem is egy, hanem nyolcz van s mivel compositió, csoportosítás, színezés, fény- és árnyhatás, nem különben ecsetkezelés és rajz tekintetében képünk és a nagymester többi művei között mutatkozó hasonlatosság meglepő, sőt mi több Rubensnek egyéni sajátosságai is e képen azonnal szembeötlenek, minden tétova és föntartás nélkül kijelenthetjük, hogy a szamosújvári oltárkép kétségen kívül Rubens eredeti festménye s csak azt sajnáljuk, hogy képünkön is, mint Rubens legtöbb festményén, hiányzik az évszám, mely minket keletkezése idejéről tájékoztatna.

Lukácsi Kristóf esperes méltó helyre állítá tehát e remek alkotást, midőn diszes keretbe foglaltatva oltárképül alkalmazá, hogy e kép szemlélete a nemcsak hazafias, de egyszersmind vallásos örmények szívében az áhítatot még nagyobb fokra gerjessze.

NÉPRAJZI TARKASÁGOK.

Richtág.

Szász népszokás.

Irta: **Csulak Lajos.**

Meg kell vallani, hogy szász polgártársainkban igen kivan fejlődve az ősi intézmények iránt való ragaszkodás. Viseletük, építkezésük, nép szokásaik jóformán ma is azok, mint századok előtt. És eltekintve most egyéb körülményektől, épen ez a ragaszkodás tette lehetővé rájuk nézve, hogy annyi száz éven keresztül nemcsak bele nem olvadtak semmiféle más fajba, hanem épen igenis naponkint élesedik ki a faji jelleg. Hogy egy ilyen maroknyi

nép csoport, itt az oáz közepén egy teljesen külön álló — mondhatnók: kis államot alkot a maga külön nyelvével, szokásaival és intézményeivel.

Természetesen! — hiszen azt ma már minden ember tudja, hogy a faji jelleget (nyelv, szokás, viselet stb.) megtartása annyi, mint a faj megtartása.

Es másfelől azt is meg kell vallani, hogy az erdélyi szászoknak sok nemzeti nép szokása van. Ünnepekre, különböző alkalmakra mind megvannak a népmulatságaik, melyeket ők szorgalmasan kultiválnak. Mindenestre érdekes ellesni, ámbár bizonyos zárkózottság nem tagadható el a részükről. Nekem legalább úgy tetszik, hogy nem szívesen látnak ott mást, vagy legalább is nem minden alkalommal. Ezt azonban

egy bizonyos axiomakép fel nem állítom. A mennyire megismerhettem, ez alkalommal bemutatom az Erdély olvasóinak az úgynevezett Richtágot. Mi legyen az voltaké? — mindjárt rájövünk.

Nem tudom, hogy az egész Királyföldön mindenütt úgy van-e, de nálunk Nagy-Küküllő megyében — az evangélikus magyar falvakban is honos az úgynevezett Nachbarschaft — szomszédság. A szerint t. i., hogy mekkora a város — vagy falu — feloszlik 2—3-szor több kerületre; én — könnyebb megértés végett — a segesvári állapotot választom mintául, az egy kerületbe tartozó lakosság aztán alkot egy szomszédságot. Így van Bajorutczai-szomszédság, Piaczi-szomszédság stb. E szomszédságok a terület nagysága szerint 80—100—120 családot

szoktak magukban foglalni. Hogy mi célból és mikor keletkezettek ezek a szomszédságok Nachbar-schofftok, azt nekem senki sem tudta megmondani. Egy reális értéke ma is használatban van; nevezetesen, ezt az utat is felhasználja a tanács bizonyos hirdetések közzétételére. Az pedig úgy megy: minden szomszédságnak van egy 8—10 cm. átmérőjű, szívalakú fatáblája, ráírva a szomszédság neve; a tanács a hirdetményt rendszeren egy kis darabka papírra nyomatva — kiadja az elsőnek, az azonnal átolvassa, veszi kezébe a szomszédság-táblát s a hirdetéssel együtt röktön küldi a szomszédba, az hasonlóképp átolvassa a hirdetést s a táblával együtt továbbítja. És ennek nagyon hamar kell megtörténni, nehogy valahol meghálljon a tábla, mert akkor büntetést fizet. Azon igyekszik tehát minden ember, hogy mindjárt olvassa át s küldje tovább, mert télös, hogyha leteszi és elfelejti akkor megbünterik. Ezt az egy közhasznú munkáját láttam a szomszédságnak. Van aztán még egy másik is, de az már pusztán kegyeleti tény. Áll pedig az okból, hogy ha valakinek a szomszédságból ha'ottja van, a szomszédság minden tagja köteles a temetésen megjelenni. A ki nem jelenik meg, az fizet 10—20 kr. büntetést. Hihetőleg innen van az, hogy Erdélyben a szászokat szom-zédnak s viszont ő is a más ajkú polgárokat annak szokta titulálni. Csupán az eszmetársulás folytán jut eszembe: *Fobb ember a szomszéd* — szász szálló íge. Ez azonban nem innen ered. Ölvastam is valahol, de a mennyire én megismerhettem őket, annak oka bizonyára abban rejlik, hogy a szász nem vendégszerető; ő szállást nem ad senkinek. Azért küldik aztán az utast szomszédtól szomszédhoz, a míg az egyszer kiér a faluból.

A büntetésekből begyűlt pénzeket azután arra fordítják, hogy richtagolnak mulatnak belőle. Ez mindig a farsang utolsó napján van. Azelőtt jóval már gyűlést tartanak a szomszédságok, ott számba veszik a begyűlt pénzt, azután megállapítják a leendő költségeket s ha még szükséges, azt akkor kirójják maguk között. Ez a tagok intelligenciája, száma és a Richtág minősége szerint nagyon változik. Van eset, hogy egynek 20 frtjába is belekerül. A közös pénztárból vesznek bort, esetleg disznót, bárányt, azután mindenki tartozik még küldeni nyers pecsenyét, melyet a háziasszonyok készítenek el és tűztákát. A Richtag napján összegyűlnek valamely tagas lakásban vagy kifogadnak egy nyilvános éttermet s kezdődik a mulatság. Táncz, zene, álarcos felvonulások, humoros je-

lenetek, evés és ivás. S ez néha 2—3 nap is foly egymás után. Hamvazó szerdán azonban végződik, s azzal vége is a mulatságnak. A tréfás felvonulások, melyek néha az utcákat is végig járók, legtöbbször valamely dolgot figurálnak. A segesváriak pl. egyszer a városi világitást, majd a városi zenekart, a segesvár-szt. ágotai vasutat állították pellengére. Ha ez a menet az utcán történik, akkor — természetesen — nemcsak szász népcsofűlet kíséri, hanem 8—10 pojáczának öltözött egyén alamizsnát is gyűjt az ablakoknál néző közönségtől; az így begyűlt összeg is a költségek fedezésére fordítatik. És ezekben a tréfás menetekben nem a másod, harmadrendű népség; hanem magok a tisztességes polgárok vesznek részt. Magának a szónak megfelelő magyar jelentését nem tudom, de talán nincs is; mulató-nap felel meg, mert akkor mulatnak.

Hasonló szomszédsági szokást és Richtágolást találtam K.-Kapuson is — N.-Küküllőmegye, — melynek lakói magyar evangélikusok. Hogy ott miképp verhetett gyökeret egy pusztán szász nemzeti nép szokás, azt eléggé megmagyarázza azon körülmény, hogy ez a község egészen a szász falvak közé van ékelve s hogy vallásuk is egy; püspökjük a n.-szebeni evang. szász püspök. Ott azonban a mulató nap nem a farsang vége, hanem karácsony harmadik ünnepe s az azt követő nap. Fájdalom azonban, már óda fajult, hogy 8—12 éves gyermekek egészen külön helyen, egész éjszakákon dorbézolnak, részegeskednek s a kimerüléstől elkábult gyermekeket a szülők hordják haza öben. Hogy minő melegágyai ezek az erkölcsnek, arról jobb lesz nem beszélni.

Pünkösd másodnapja Bálványos-Váralján.

Irta: De Gerando Antonina.

Mintegy tíz évvel ezelőtt valamely iskolát látogatván meg, visszajövet egy barátnémat kerestem fel Bálványos-Váralján. Borzasztó rossz út vezetett akkor oda; az isten háta mögött, egészen elhagyatva érezte az ember magát. Ott töltöttem pünkösd másodnapját és igen különös népies szokásnak voltam tanuja. Reggel korán a falubeliek ugyanis felékítették egy szép fiatal kis bikát. Virágokkal és szalagokkal egészen ellepték, azután házról-házra vitték, fülhasító czi-

gányzene kíséretében. Minden háznál megálltak, orditoztak, pálinkát ittak, ha kaptak.

Azalatt a felserdült leányok, legszebb öltözeteikben összegyűltek és egy kis domb tetejére mentek; ott, festői csoportot alkotva, megálltak.

Mikor a bika a sok kiabálástól és zenétől bősziúten, majdnem fékezhetetlen volt, akkor a legények eleresztették, s a domb felé kergették, hol a fiatal leányok várták. Az, a kinek sikerült szarvainál megragadni a bikát, és megfékezni, az a népies hit szerint, azon évben férjhez ment. Különbén érthető volt, mert sok lelkielő, bátorság és hidegvér kellett ahhoz, hogy egy ily bősziútt állatot megfékezzenek, s az ily leány méltó volt, hogy családanya legyen.

A mikor ott voltam egyik hajadonnak se sikerült a bikát megfékezni, s az tova rohant virágaival és szalagjaival együtt porfellelgett.

Feltűnt nekem, hogy a faluban nem volt nagyobb gyermek, csak csecsemő, 2—3 évesek és tizenkét éven felül. Megmagyarázták, hogy néhány évvel ezelőtt szörnyen uralkodott abban a faluban a dyphteritis, úgy hogy a gyermekek akkor mind elpusztultak, azért voltak már csak oly nagyon apró kisedek vagy felnőttek. Azóta talán már ott is minden megváltozott s ezen népies szokás is kivészett.

Kár, hogy a civilizáció eleinte csak rossz oldalával lép fel. Megfosztja az embereket eredetiségüktől, jellemvonásaiktól, mintegy eltávolítja őket a természettől, s csak sokkal később fejlődnek aztán öntudattal megáldva, valódi törvényeik szerint.

A nagyselyki szégyen- oszlop.

Irta: Téglás István.

Igen valószínű, hogy hajdan úgy a felsőmagyarországi, mint az erdélyi városokban nagyon el volt terjedve a városi jogokat, — nevezetesen a vásárjogot és a palos jogot igazoló oszlop használata. Az idők viharai és a megváltozott viszonyok azonban ezeket a nagyobb részben fából készült jelvényeket elsodorták s ma már alig találunk imitt-amott egyetlen.

Lindner Gusztáv dr. és Romer

Flóris részletesen foglalkoztak az ilyen emlékekkel; — az úgynevezett Ruland-oszlopokkal, vagyis Mundat-oszlopokkal. Kimutatták, hogy az ilyen oszlopok a városi immunitással szoros kapcsolatban állottak s tekintélyes jogok jelvényeiként használtak.

A nagyszzebeni vásártéren a vérpad szomszédságában száz éveken keresztül állott egy Ruland-oszlop, mely egy pánczélos vitézt ábrázolt. Ez az érdekes kőszobor ma a Pempflinger palota torony szobájában, — az úgynevezett Rüstkammerben van elhelyezve és az ott felhalmozott sok ritkaság között is igen nevezetes látnivaló.

Azt hiszem nem csalódom, ha a nagyselyki szégyenoszlopot is egy Mundat- vagy Ruland-oszlop jelentőségével bíró nevezetes emlékek tartom.

Nagyselyk a Kis-Kapustól Nagyszeben felé vezető vasút vonalán a Bólya vizének a Vinába ömlésénél fekvő kis helység. Nevezetessé és nagyforgalmu helylyé éppen a Medgyes—Nagyszeben és Vizakna városok közeli szomszédsága miatt nem lehetett, de mint egy hajdani szusz szék főhelye s vásáros hely, — sőt a melynek a szomszédos Kis Selyk és Hátság községekkel együtt a fejedelmek is némi kedvezményeket juttattak, — mégis némi fontosságra vergődött. Bíraskodásának és vásári jogainak jeléül már több száz évvel ezelőtt sietett az oszlopot felépíteni s piacznán a rendet szabályozni. Az oszlop ma is ott áll az egyenetlen kis téren, közel a még ólónabb templomot védő régi templomkastély repedezett és mohos falaihoz.

Az oszlop téglából építettett, Alsó részében testesebb s felső részében sokkal karcsubb. Ugy alsó mint felső részének oldalaiba fülkék mélyednek. A fülkék négy alsója elég terjedelmes és alkalmas egy ember befogadására. Párkányát és tetjét cserép födél védi. A tetőt gomb ékesíti; a gomb fölött szélvitorlát csikorgat a szél s ezek fölött egy esküre tartott vaskez emelkedik a magasba. A szélvitorlába bevéssett 1575. évszám az emlék tisztos korát hirdeti.

Nagy-Selyk nem versenyezhetett a népiesebb és gazdagabb városokkal s jogainak hirdetőjéül nem is készített költséges szobrot. A pallost tartó pánczélos vitéz helyett elegendőnek találta, hogy az oszloptól az égfelé nyújtott és az igazságért esküt tenni kész jobb kéz figyelmezteti a lakosokat és a város népét az igazságra, valamint a város hatalmára.

Míg a nagyobb városokban a Ruland-oszlop előtt állott a vérpad és a pellengér, itt az oszlop egy-

szersmindt a pellengért is pótolta. Ugyanis ide az oszlop alsó fülkéibe állították ki szégyenre és másoknak elrettentő példának a kisebb bűnösöket, míg a felső fülké a lenyagzott fejek közszeméire való kiállításához szolgáltatott helyet. Meg kell említenem, hogy a nagyselyki szégyenoszlop és a Segesvár melletti titokzatos régi oszlop, az az a Stila vagy Steilau berendezése között oly nagy a hasonlat, hogy már annak következtében is hajlandó vagyok dr. Schuller Rikhard segesvári tanár azon állításának, miszerint a Stila is Ruland oszlop gyanánt használtatott, — igazat adni.

A nagyselyki oszlopot 1791-ben rajzoltam le. Az alsó fülkében akkor még látható volt a hatalmas szegrek és vaskarkák helye, melyek a fülkébe állított bűnös omlásoszlására szolgáltatottak. — Gyakran javították, vakolták, meszelték, sőt festették is a nagyselykiek pizczuk ezen egyik nevezetességét. Értésülésem szerint a negyvenes években is alapon kijavították, sőt néhány évvel ezelőtt is derekaszon megrenoválták. Örömmel látom, hogy a lakosoknak a múlt iránti tisztelete és kegyellete megmenti az elenyészéstől régi igazságszolgáltatásunk ma már oly kevés számmal lévő ezen egyik érdekes emlékét.

KÁRPÁT-MUZEUM.

Küldöttségünk a miniszterelnöknél.

Ismeretes az a mozgalom, melyet az Erdélyi Kárpát-Egyesület indított aziránt, hogy most létesítendő nagyszabású néprajzi muzeumát Kolozsvárott, Mátyás király születése házában helyezhesse el. Ezt a város képviselőtestülete méltányolta is és a Mátyás-házati mely már teljesen renováltatott, átengedte az E. K. E. néprajzi muzeuma részére. Ezt a határozatot azonban egy töredék megfölebbözte s az ügy a belügyminiszterhez került. Ebből az alkalmából tisztelgett febr. 15-én az Erdélyi Kárpát-Egyesület küldöttsége Széll Kálmánnal, a belügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnöknél. A küldöttséget, melynek tagjai voltak: *Feilitzsch* Arthur báró, elnök, orsz. képviselő, *Hankó* Vilmos dr. és *Herrmann* Antal dr. al-elnökök és *Radnóti* Dezső főtitkár, *Kun* Géza gróf, v. b. t. t., az E. K. E. néprajzi osztályának elnöke vezette. *Kun* Géza gróf a küldöttség nevében üdvözölte a miniszterelnököt, mint a kulturának vezető bajnokát. Ezután kifejtette az E. K. E.-nek az erdélyi néprajzi muze-

ummal való nagy czéljait és eddig elért jelentékeny sikereit. Kifejtette ezután, hogy a Mátyás-szobor leleplezése alkalmából megnyitandó táj- és néprajzi muzeumát a Mátyás király születési házában, mint erre legalkalmasabb helyen kívánja elhelyezni. A szónok arra kéri a minisztert, hogy a város határozatát hagyja jóvá, mert különben az erdélyi néprajzi múzeum nem készülhet el a Mátyás szobor leleplezésére, ami a fontos kulturális ügyet erősen hátráltatná, *Feilitzsch* báró ezután felvilágosító magyarázatokkal egészítette ki a küldöttség vezetőjének beszédét. *Széll* Kálmán jóleső örömmel köszönte meg az E. K. E. elismerő üdvözlését és kijelentette, hogy bármely állásában mindig lakadatlanul fog oda törekedni, hogy föllendítse a magyar nemzeti kultúrát, melynek régóta legjobb szándéka szerint a munkása. Ezért ő is méltányolja az E. K. E.-nek nemes kulturtörekvéseit, melynek programmját teljes rokonszenvével találkozik. A néprajzi múzeum érdekében meg fogja tenni a tőle telhetőt s megígérte, hogy az ügyet sürgősen előterjeszti magának s azt a legjobb indulattal fogja elintézni. Ezután örömeinek adott kifejezést, hogy régi barátját, *Kun* Géza grófot, a kitűnő tudóst ilyen nemes ügy vezérelte hozzá. A küldöttség elbucszva a miniszterelnöktől, a legjobb reményekkel távozott.

A miniszter jóváhagyása.

Feilitzsch Arthur báró orsz. képviselő, elnök március végén táviratban értesítette az E. K. E. főtitkárát hivatalát, hogy *Széll* Kálmán a városi közgyűlés határozatát jóvá hagyta. A néprajzi bizottság nyomban gyűlést tartván, az értesítést örömmel és nagy lelkesedéssel tudomásul vette.

Ki kezdeményezte a Muzeumot.

Most, hogy a belügyminiszter jóváhagyta Kolozsvár város ama határozatát, mely szerint a Mátyás király születési házat, táj- és néprajzi muzeum czéljaira az E. K. E.-nek átengedi, érdekesnek tartjuk ismertetni a muzeum keletkezésének rövid történetét a levéltári adatok alapján.

A néprajzi muzeumnak eszméje egy idős az E. K. E.-vel. Az 1891. jan. 12-én tartott alakuló gyűlés ugyanis magát az eszmét alapsza-

bályaiba foglalta, a mikor a II. 2. §. f. pontja alatt kimondotta, hogy az egyesület céljainak elérésére:

»Természettudományi, néprajzi és turisztági gyűjteményt hoz össze és szakirodalmi könyv- és térkép-tárt alapít.«

Ez a szabályszerű kötelezettségének megvalósítására az egyesület az első években nem igen gondolatot, el lévén foglalva a szervezkedés nehéz munkájával. Hogy azonban az eszmét el nem ejtette és időközönként foglalkozott vele, mutatják a jegyzőkönyvi határozatok.

Első ízben a választmánynak 1894. márcz. 11-iki gyűlésében merült fel az eszme, melyre vonatkozó jegyzőkönyvi pont így hangzik:

14. Főtítkári jelenti, hogy az alapszabályok értelmében az egyesületnek kötelességei közé tartozik egy Kárpát-Muzeum felállítása is. Minthogy e tárgyban semminemű intézkedés nem történt, a tisztikari tanács nevében javasolja, hogy az ezredéves kiállításra készülődés alkalmából a választmány erre is terjessze ki figyelmet. — Választmány hozzájárul a tisztikari tanács javaslatához és kivitelével az elnökséget megbizzza.

Az elnökség több ízben tett is lépéseket a Muzeum érdekében és beszerezte a hasonló muzeumok szervezési szabályait is. Ezekről az 1894. okt. 14-én tartott gyűlésén referált.

Az így felkeltett eszme, a középponti választmánynak köriratára, csakhamar híveket talált az osztályok kebelében is. Elsőnek a kolozsvármegyei osztály tárgyalta a kérdést és kimondotta, hogy a muzeum költségeire nagyobb szabású bált rendez.

Az 1896. január 8-án kibocsátott felhívás, melyet néh. gr. *Béldi Ferenczné* és *Szádeczky Lajos dr.* az osztály akkori elnöke és *Kolbenheyer Bertalan* osztálytitkár irtak alá, a következőképp ismerteti a bál céljait:

Az »Erdélyi Kárpát-Egyesület kolozsvármegyei osztálya« február hó 12-én a kolozsvári nemzeti színházban — néprajzi jelleggel — élite jelmez-bált rendez, melyen egyéb, tetszés szerint választott jelmezek mellett, az erdélyi összes népviseletek volnának bemutatandók. A bál-

lal célunk egyrészt az, hogy az ezredéves ünnep alkalmából hazarésznünk összes népviseletét egybeállítsuk és azokat a milleniumi országos kiállításon legalább fényképekben bemutassuk: másrészt, hogy az *összegyűjtendő népviseletekből alapját vessük meg a tervezett Kárpát-Muzeum néprajzi osztályának. Ilyen néprajzi gyűjtemények a külföldön* már mindenütt vannak; itt az ideje, hogy a második ezredév küszöbén mi is megalkossuk, míg a rohamosan terjedő átalakulás az egyes vidékek népviseleteit eredeti jellegükből ki nem forgatja.

A fényesen sikerült bál 1500 frt a'apot teremtett a néprajzi múzeumnak és így már erélyesebben hozzá lehetett fogni a kivitelhez.

A választmány 1896. okt. 12-én ismét határoz e kérdésben. Az az eszme, hogy a muzeum a Mátyás-házban helyeztessék el, ez alkalommal jött először szóba. A választmány ebben a kérdésben a következőleg határozott:

Elnökség utasittatik, hogy a várostól a Mátyás király szülőházában a Kárpát-Muzeum részére eszközöljön ki helyiséget s a beadandó kérés támogatására *Kiss Sándor* igazgató mint városi képviselő tag felkératik.

Az 1897. április 25-én tartott közgyűlés a választmánynak ez irányú intézkedéseit jóváhagyta és elrendeli a muzeumi tárgyak gyűjtését. Az elnökség ilyen értelemben köriratot is intéz az osztályokhoz és az okt. 11-én tartott választmányi gyűlésen javasolja, hogy a muzeum ügyeinek előkészítésére *Kuun Géza* gróf elnöklésével egy külön bizottság kéressék fel. Ugyanekkor feliratott intézett a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez és kérte, hogy az egyesületnek hazafias tervét támogatni sziveskedjék.

Ennek alapján 1897. nov. 14-én megalakult a néprajzi bizottság, előadónul *Herrmann Antal dr.* választván meg. A vallás- és közoktatásügyi miniszter pedig leküldötte *Szalay Imre* miniszteri tanácsost, hogy az adandó segélyügyben tárgyaljon az E. K. E-vel.

Ez időponttól kezdődőleg a Kárpát-Muzeum szervezését ez

a bizottság vezette, kimondván az előadó javaslatára azt is, hogy a muzeum megnyitásával kapcsolatosan néprajzi kiállítást is rendez, melynek előkészítését az 1898. november hó 29-én *Szádeczky Lajos dr.* elnöklésével kiküldött kiállítási bizottságra bízta. A további fejleményeket ismerik olvasóink a lapunkban közreadott részletes tudósításokból.

BIZOTTSÁGI ÜGYEK.

A kiállítási bizottság ülése 1899. szept. 2-án.

Elnök jelenti, hogy a kereskedelmi miniszter által ígért 1000 frt segítség befolyt a pénztárba. Örvendetes tudomásul szolgál.

Elnök bemutatja jelentését a nyári folyamán véghezvitt gyűjtéseiről. E szerint Besztercze-Naszód- és Brassó vármegyékben igen szép száz himzéseket, kancsókat gyűjtött. A marostordavármegyei *Mikházáról* pedig a gyönyörű zárdai himzéseket javasolja megvásárolni. — A bizottság köszönettel értesül a szép gyűjtésről és egyben elhatározza a mikházai zárdaruhák megvásárlását.

A kiállítási bizottság ülése 1899. szept. 26-án.

Elnök jelenti, hogy magánaton néhai *Brandenburgi Katalin* fejedelemasszony szoknyájának birtokába jutott, melynek megszerzését javasolja. Az ülés felhatalmazza az elnökséget, hogy az ereklyét 300 frt erejéig megszerezze.

Ugyancsak elnök ajánlja, hogy a beszerzett ereklyék tűzvész és biztonság szempontjából biztosabb helyre való elhelyezéséről gondoskodás történjék.

Ülés felkéri a főtítkárt s pénztárost, hogy a beszedett tárgyak részére alkalmas helyiséget keresenek.

Elnök köszönetet mond *Feilitzsch Arthur* bárónak és *Mersa Gyulának*, hogy a városi közgyűlésen a néprajzi muzeum ügyét oly lelkesen támogatták.

